

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK

Lublin

FORMACJA KATECHIZOWANYCH DO ŚWIADOMEGO I CZYNNEGO UDZIAŁU WE MSZY ŚWIĘTEJ*

Matka Kościół bardzo pragnie, aby wszystkich wiernych prowadzić do pełnego, świadomego i czynnego udziału w obrzędach liturgicznych, którego się domaga sama natura liturgii [...]. Liturgia bowiem jest pierwszym i niezastąpionym źródłem, z którego wierni czerpią ducha prawdziwie chrześcijańskiego. Dlatego duszpasterze w całej swej działalności pasterskiej powinni gorliwie dążyć do osiągnięcia takiego udziału przez należyte urabianie wiernych (KL 14).

Wyrażone w *Konstytucji o liturgii* w 1963 r. pragnienie Kościoła wydaje się być ciągle aktualnym zadaniem do wykonania. Codzienne doświadczenie prowadzi bowiem do wniosku, że nie wszyscy, jeśli nawet nie znaczna część katechizowanych dzieci i młodzieży jeszcze w ten sposób we mszy św. nie uczestniczy. Zatem ważnym obowiązkiem katechetów i duszpasterzy jest doprowadzenie katechizowanych do takiego świadomego i czynnego uczestnictwa w całej liturgii Kościoła, ale zwłaszcza we mszy św. Powstają jednak pytania: jakimi środkami i w jaki sposób tego dokonać, a nawet czy jest to w ogóle możliwe? Należy także zapytać o przyczyny niskiej frekwencji dzieci i młodzieży w niedzielnej i świątecznej mszy św. Niekiedy narzuca się nawet pytanie: po co katecheza, jeśli nie prowadzi ona do uczestnictwa w liturgii Kościoła, której szczytem jest Eucharystia?

Jednak za słabą frekwencją na niedzielnej mszy św. oraz ciągle jeszcze niedoskonałe w niej uczestnictwo nie można obciążać odpowiedzialnością jedynie katechetów i duszpasterzy. Przyczyny tego stanu rzeczy są bardziej

* Jest to zmieniona wersja referatu pt. *O pełny, świadomy i czynny udział katechizowanych we Mszy świętej*, wygłoszonego 29 XI 1997 r. w czasie Sympozjum Katechetycznego „Aktywizowanie katechizowanych” w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

złożone. Odpowiedzialność osób bezpośrednio zaangażowanych w proces wychowania religijnego jest jedynie częściowa, a ich wysiłki podejmowane w czasie formacji religijnej dzieci i młodzieży pełnią jedynie pomocniczą rolę w stosunku do wychowania w rodzinie. Zwraca na to uwagę najnowsze *Dyrektorium Ogólne o katechizacji*¹, które odnośnie do religijnego wychowania dzieci poleca zwrócić szczególną

uwagę na dwa żywotne miejsca wychowawcze, jakimi są rodzina i szkoła. Katecheza rodzinna jest do pewnego stopnia niezastąpiona, przede wszystkim dlatego, że jest środowiskiem pozytywnym i przyjmującym, że obejmuje przykład dorosłych oraz że jest pierwszym bezpośrednim uwarunkowaniem wiary i jej praktykowaniem (nr 178).

Dyrektorium wymaga współdziałania w tym procesie formacji religijnej wszystkich instytucji wychowawczych: rodziny, szkoły i Kościoła. Duszpasterze jedynie pomagają rodzicom i wychowawcom w dobrym wypełnianiu ich misji i wtedy „ma miejsce budowanie Kościoła” (nr 179).

Nie ulega wątpliwości, że udział katechizowanych w niedzielnej mszy św. zależy przede wszystkim od postawy religijnej rodziców oraz ich osobistego przykładu. Z rodziny jako domowego Kościoła katechizowani wynoszą (albo nie) przekonanie, że wiara i przynależność do Kościoła wymagają odpowiedniego stylu życia moralnego i uczestnictwa przynajmniej w niedzielnej liturgii miejscowej wspólnoty². Katecheza spełnia jedynie funkcję pomocniczą i formacyjną: ma przygotować do świadomego i czynnego udziału w liturgii, wyjaśniając sens i treść obrzędów, znaków, symboli i modlitw oraz ukazując znaczenie liturgii dla życia prawdziwie chrześcijańskiego.

Nie należy jednak zapominać, że uczestnictwo katechizowanych w niedzielnej mszy św. w dużym stopniu zależy także od czynników zewnętrznych, czyli niezależnych od dzieci, młodzieży ich rodziców oraz katechetów. Nie bez znaczenia są także: czas, miejsce oraz sposób, czyli styl celebracji Eucharystii przez poszczególnych księży. Potwierdzają to jednoznacznie przeprowa-

¹ *Kongregacja do spraw Duchowieństwa. Dyrektorium Ogólne o katechizacji*. Poznań 1998.

² Por. T. K u k o ł o w i c z. *Rodzina wychowuje*. „Ateneum Kapłańskie” 1975 t. 84 s. 77-85; L. D y c z e w s k i. *Rola współczesnej rodziny w przekazywaniu wartości*. „Ateneum Kapłańskie” 89:1977 s. 263-277; t e n ż e. *Udział pokoleń starszych w procesie kształcenia pokoleń młodszych*. W: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*. Red. F. Adamski. Kraków 1981 s. 543-558; T. K u k o ł o w i c z. *Obyczaje rodziny chrześcijańskiej czynnikiem wychowania*. Tamże s. 444-456; S. S t y r n a. *Znaczenie wychowania w rodzinie dla rozwoju osobowego dziecka*. Tamże s. 112-125; K. M a j d a ń s k i. *Zadania rodziny chrześcijańskiej*. „Ateneum Kapłańskie” 103:1984 s. 5-20.

dzone badania³ Jeśli liturgia jest należycie przygotowana i dostosowana do wieku i potrzeb uczestników, już przez to samo zachęca do przychodzenia do kościoła i włączania się w sprawowane misterium.

Problem świadomego i czynnego udziału katechizowanych w liturgii mszy św. łączy się ściśle z ogólną formacją religijną oraz szeroko pojętym wychowaniem eucharystycznym, którego celem jest najpierw ukazanie znaczenia wiary i liturgii w życiu chrześcijanina, następnie właściwe rozumienie miejsca i roli mszy św. w życiu Kościoła i każdego wierzącego, poznanie struktury mszy św. i wewnętrznego związku poszczególnych jej elementów oraz wynikającej z wiary i miłości do Chrystusa motywacji uczestnictwa w Eucharystii. Dopiero wtedy można będzie mówić o właściwym uczestnictwie w celebracji mszy św. Tego rodzaju wychowanie eucharystyczne prowadzić będzie do świadomego, czynnego i pełnego udziału w Eucharystii. Chodzi bowiem nie tylko o samą fizyczną obecność w kościele, ale przede wszystkim o wewnętrzne zespolenie się z Chrystusem w czasie składania przez Niego ofiary Ojcu i przyjęcia postawy ofiarnej w całym swoim życiu. Jednak nie może się to dokonać bez udziału i działania Ducha Świętego, który jako Dar i Miłość działa w czasie ofiary Chrystusa, zstępuje na Kościół i każdego chrześcijanina, rozlewając w sercach miłość Boga Ojca (por. Rz 5, 5). Zatem nie osiągnie się tego celu jedynie osobistym wysiłkiem, lecz tylko z pomocą łaski Bożej oraz z pomocą całego Kościoła, który działa przez rodziców, duszpasterzy, katechetów⁴ oraz całą wspólnotę⁵, do której należą katechizowani, wreszcie także przez dobry przykład samych katechizowanych⁶

I. KATECHEZA WPROWADZENIEM DO UDZIAŁU W LITURGII KOŚCIOŁA

Pierwsze i zasadnicze znaczenie w formacji do udziału w Eucharystii, poza wychowaniem religijnym w rodzinie, spełnia katecheza. Ona ma prowadzić

³ Por. E. S t e n c e l. *Liturgia mszy św. z udziałem młodzieży*. „Toczniki Teologiczne” 43:1996 z. 6 s. 121-126; P. K u l b a c k i. *Msza św. w centrum życia i formacji chrześcijańskiej w świadomości młodzieży wielkomiejskiej*. „Anamnesis” 4:1996/97 nr 11 s. 45-48.

⁴ Por. S. Ł a b e n d o w i c z. *Formowanie postawy katechety*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 6 s. 191-221.

⁵ Por. Z. N a r e c k i. *Parafia miejscem ewangelizacyjnej odnowy Kościoła*. „Roczniki Teologiczne” 42:1995 z. 6 s. 89-107; C. R o g o w s k i. *Przekaz wiary we współczesnym pluralizmie katechetycznym*. Tamże s. 163-178.

⁶ Por. S. K u l p a c z y Ń s k i. *Od oceny katechetów do samooceny katechizowanych*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 6 s. 67-80.

nie tylko do teoretycznego poznania liturgii, ale do przeżycia w liturgii spotkania z Bogiem w Jezusie Chrystusie, który jest dla nas w niej obecny, zwłaszcza w Eucharystii i pozostałych sakramentach.

Liturgia jest dla wierzących nieustanną szkołą wiary, moralności i modlitwy. Jednak aby ten cel mogła osiągnąć, uczestnicy liturgii winni być odpowiednio wtajemniczeni w święte znaki, symbole i obrzędy, z których „jest utkana celebracja sakramentalna” (KKK 1145).

Jedną z form przygotowania wierzących do świadomego i pełnego uczestnictwa w liturgii jest katecheza liturgiczna. Jej celem jest „wprowadzenie w misterium Chrystusa” (tj. mistagogia), przechodząc od tego, co widzialne, do tego, co niewidzialne, od znaku do tego, co on oznacza, od „sakramentów” do „misteriów” (KKK 1075)⁷ Chodzi w niej o wyjaśnienie istoty liturgii, celów i warunków właściwego w niej uczestnictwa oraz znaczenia znaków i symboli, którymi posługuje się liturgia Kościoła (KL 35, 3). Nie wolno jednak zapominać, że także sama liturgia jest „uprzywilejowanym miejscem katechezy Ludu Bożego” (KKK 1074). Katecheza liturgiczna ma więc na celu wprowadzenie w misterium Chrystusa i w tym sensie jest mistagogią⁸

Związek katechezy z liturgią jest dwojakiego rodzaju: liturgia jest ważnym źródłem dla katechezy, ale także odpowiednio prowadzona katecheza prowadzi do liturgii⁹ O znaczeniu katechezy dla właściwego wychowania liturgicznego, zwłaszcza dzieci i młodzieży, wiele razy mówi *Ogólna instrukcja katechetyczna* (por. nr 25-45). Zawarte w niej wskazania winny być realizowane w czasie katechezy na wszystkich poziomach nauczania. Związek katechezy z liturgią polega najpierw na tym, że katecheza czerpie treści z liturgii oraz do liturgii powinna prowadzić¹⁰ Dlatego liturgia – obok Pisma św.

⁷ Por. W Ś w i e r z a w s k i. *Kaznodzieja jako mistagog*. „Anamnesis” 4:1996/97 nr 11 s.58-64.

⁸ Por. J. K o p e ć. *Wprowadzenie do kerygmy o liturgii Katechizmu Kościoła katolickiego*. W: *Misterium liturgii w Katechizmie Kościoła katolickiego*. Red. J. Kopeć. Opole 1995 s. 7-14.

⁹ Cz. K r a k o w i a k. *Z mistagogii celebracji chrztu dzieci w świetle Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 6 s. 158-161; por. J. T a r n o w s k i. *Konstytucja o liturgii w zastosowaniu katechetycznym*. „Katecheta” 10: 1966 nr 1 s. 8-11; B. M o k r z y c k i. *Liturgia jako źródło katechezy*. „Ateneum Kapłańskie” 91:1978 s. 99-118; J. G r z e ś k o w i a k. *Katecheza a wychowanie do symboliki liturgicznej*. „Katecheta” 20:1976 nr 9-10 s. 197-203; B. M a r g a ń s k i. *Uczestnictwo wiernych w liturgii Kościoła w duchu Konstytucji „Sacrosanctum Concilium”* W: *Euntes docete*. Red. S. Koperek. Kraków 1993 s. 90-102; J. K o p e ć. *Formacja liturgiczna, czyli mistagogia w liturgii*. „Liturgia Sacra” 2:1996 nr 3-4 s. 23-38.

¹⁰ Por. S. L e c h. *Wymiar liturgiczny*. W: *Podstawowe wymiary katechezy*. Red. M. Ma-

i nauczania Kościoła – jest głównym źródłem katechezy. Z kolei katecheza konieczna jest do tego, aby w sposób świadomy, czynny, zewnętrzny i wewnętrzny uczestniczyć w liturgii (por. KL 14).

Według Soborowej *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim* pierwszym środkiem wychowawczym Kościoła jest katecheza, która „oświeca i wzmacnia wiarę, karmi życie wedle Ducha Chrystusowego, doprowadza do świadomego i czynnego uczestniczenia w misterium liturgicznym i pobudza do działalności apostołskiej” (DWCH 4; por. DB 13-14).

Kościół naucza, że liturgia jest kontynuacją historii zbawienia (por. KL 5-6)¹¹ Głoszenie zbawienia także ma miejsce w czasie katechezy. Jej celem jest doprowadzenie do komunii z Jezusem Chrystusem, który prowadzi do Ojca i do uczestnictwa w życiu Trójcy Świętej (KKK 1698; por. *Catechesi Tradendae* nr 18).

Zbawienie głoszone w katechezie staje się w liturgii udziałem poszczególnych wiernych i całego Kościoła. Zatem główną treścią oraz celem zarówno katechezy, jak i liturgii jest zbawienie. Liturgia przez głoszone słowo i celebacje związane z przeżywaniem roku kościelnego ukazuje główne etapy historii zbawienia¹² Cały rok liturgiczny można uważać za streszczenie, czyli syntezę historii zbawienia, która jest z kolei treścią katechezy. Obok liturgii roku kościelnego źródłem katechezy jest również liturgia sakramentów św.¹³ oraz Liturgia Godzin. Sakramenty św. wymagają wiary przyjmującego, ale także jako święte znaki tę wiarę wyrażają i dają jej wzrost (por. KL 59).

Liturgia jest źródłem dla katechezy także przez to, że modlitwy, obrzędy, znaki i symbole liturgiczne zawierają wielkie bogactwo treści doktrynalnych. W nich zawarte są głównie prawdy Objawienia Bożego i wiary Kościoła, dzięki którym dochodzi do osobowego spotkania człowieka z Bogiem. Dlatego, począwszy od *Konstytucji o liturgii* poprzez inne dokumenty Soboru Watykańskiego II oraz *Katechizm Kościoła Katolickiego*, mocno akcentuje się ścisły związek liturgii i katechezy. Jeśli katecheza ma na celu rozwój wiary i coraz doskonalsze poznanie Boga Objawiającego się w historii zbawienia

jewski. Kraków 1991 s. 63-75.

¹¹ Por. S. C z e r w i k. *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu Kościoła Katolickiego*. W: *Misterium liturgii* s. 15-34.

¹² Por. S. L e c h. *Misteria Chrystusa w roku liturgicznym*. W: *Misterium liturgii*, s. 185-192; K. G ó ź d ź. *Historia zbawienia a Kościół*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 6 s. 115-129.

¹³ Por. M. T s c h u s c h k e. *Sakrament jako misterium historii zbawienia*. W: *Misterium liturgii* s. 35-40.

oraz działającego w Kościele, to liturgia „jest pierwszym i niezastąpionym źródłem, z którego wierni czerpią ducha prawdziwie chrześcijańskiego” (KL 14).

W liturgii dokonuje się głównie uświęcenie człowieka i oddawanie czci Bogu (por. KL 7), ale zawiera ona również „bogată treść dla pouczenia wier- nego ludu” (KL 33). Można więc mówić o katechetyczno-wychowawczym charakterze liturgii Kościoła. Dotyczy to zarówno samej celebracji liturgicz- nych, jak i specjalnej katechezy liturgicznej w czasie wykonywania świętych obrzędów (por. KL 35, 3). W ten sposób liturgia staje się nie tylko źródłem katechezy, ale także jej uprzywilejowanym miejscem, gdyż dokonuje się w ramach samej celebracji, w czasie której sam Bóg „przemawia do swego ludu. Chrystus w dalszym ciągu głosi Ewangelię, lud zaś odpowiada Bogu śpiewem i modlitwą” (KL 33).

Liturgia dzięki zawartym w księgach liturgicznych tekstom eucharystycznym (modlitwy), formułom sakramentalnym, stałym i zmiennym aklamacjom, gestom i postawom, używanym przedmiotom, ale także samym miejscem celebracji i okresom liturgicznym jest przebogatym i niewyczerpanym źród- łem dla katechezy także dzięki wielkiemu bogactwu obrzędów, znaków i sym- boli, które ściśle związane są z historią zbawienia i życiem Kościoła. Zawie- rają one bardzo ważne dla katechezy treści, które winny być odpowiednio przedstawione katechizowanym w celu ukazania ich znaczenia w zbawczym dialogu Boga ze swoim ludem¹⁴

Na ścisły związek katechezy z liturgią wskazuje Jan Paweł II w adhortacji *Catechesi tradendae*: „Katecheza z natury swej jest związana z całym sprawo- waniem liturgii i sakramentów, gdyż właśnie w sakramentach, a zwłaszcza w Eucharystii, Jezus Chrystus najpełniej działa w celu przemiany człowieka” (nr 23).

Katecheza winna więc czerpać z liturgii nie tylko treści, ale także siłę duchową, czyli łaskę, aby prawdy wiary i zasady życia chrześcijańskiego poznane w czasie katechezy mogły być skutecznie realizowane w życiu kate- chizowanych. To, o czym mówi się na katechezie, staje się rzeczywistością w czasie liturgii dzięki słowu i czynnościom symbolicznym, które składają się na celebrację liturgiczną. Święte bowiem znaki liturgii sprawiają to, co oznaczają. Zatem liturgia jest nie tylko jednym z ważnych źródeł katechezy, ale także sama będąc formą katechezy mistagogicznej jest także głównym celem katechezy. Gdyby zaś katecheza nie prowadziła do liturgii, pozostałaby

¹⁴ K r a k o w i a k, jw. s. 160.

jedynie nauczaniem religii, bez życiowych konsekwencji; byłaby wiedzą o Bogu, a nie żywą wiarą, która winna prowadzić do osobowego spotkania z Bogiem w liturgii i wprowadzać we wspólnotę Kościoła, a takiej katechezy potrzebują obecnie coraz szersze grupy chrześcijan – dorośli, młodzież i dzieci – aby dzięki niej mogli przejść od widzialnych znaków i symboli do ukrytych w nich „misteriów” Chrystusa: „[...] znaki widzialne, których używa święta liturgia dla oznaczenia niewidzialnych spraw Bożych, zostały wybrane przez Chrystusa i przez Kościół” (KL 33). W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* (1152) czytamy, że znaki widzialne „oznaczają i urzeczywistniają zbawienie dokonane przez Chrystusa; zapowiadają i uprzedzają chwałę nieba”

II. FORMACJA DO UCZESTNICTWA W EUCHARYSTII

Nie może być właściwego uczestnictwa katechizowanych we mszy św. bez odpowiedniej formacji do takiego uczestnictwa¹⁵ Etymologicznie „formacja” – od „forma” – oznacza nadawanie kształtu, kształtowanie pożądanых i względnie trwałych zachowań i postaw, w naszym wypadku odnoszących się ogólnie do liturgii, a zwłaszcza do udziału w ofierze eucharystycznej. Możemy więc przyjąć, że formacja eucharystyczna ma na celu doprowadzenie katechizowanych do tego, aby

podczas tego misterium wiary nie byli obecni jak obcy i milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy tę tajemnicę dobrze zrozumieli, w świętej czynności uczestniczyli świadomie, pobożnie i czynnie, byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego i składali Bogu dzięki, a ofiarując niepokalaną Hostię nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim, uczyli się samych siebie składać w ofierze i za pośrednictwem Chrystusa z każdym dniem doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie z sobą, aby w końcu Bóg był wszystkim we wszystkich (KL 48).

Należy także zwrócić uwagę na drugi termin związany z tematem niniejszego artykułu, a mianowicie: „udział” czy „uczestnictwo” (łac. *participatio* od *partem capere*, wł. *prendere parte*), a oznaczający „brać jakąś część”, (niem. *Teilnahme* lub *Teilhabe* tzn. „wziąć” lub „mieć część”¹⁶). Wszystkie

¹⁵ Por. Cz. K r a k o w i a k. *Niedzielna Msza św. z udziałem dzieci i młodzieży* (cz. 1). „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 66:1992 s. 404-410; t e n ż e. *Niedzielna Msza św. z udziałem dzieci i młodzieży* (cz. II). „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 67:1993 s. 13-22; t e n ż e. *Liturgia mszy św. z udziałem dzieci*. W: *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*. Red. B. Nadolski. Poznań 1988 s. 435-449.

¹⁶ Por. F. K o h l s c h e i n. *Bewußte, tätige und fruchtbringende Teilnahme*. W: *Lebt*

te określenia dotyczą brania udziału we wspólnym działaniu, w naszym wypadku – uczestnictwo w liturgii, analogicznie do uczestnictwa np. w życiu społecznym, kulturalnym, politycznym itp. *Konstytucja o liturgii* dokładniej wyjaśnia, że ten udział powinien być złączony z „należyтым usposobieniem duszy”, tak aby „myśli swoje uzgodnić ze słowami i tak współpracować z łaską niebieską” Od duszpasterzy zaś wymaga, aby czynności liturgiczne sprawowali nie tylko ważnie i godziwie, lecz tak, aby wierni uczestniczyli w nich świadomie, czynnie i owocnie (por. KL 11).

W tym procesie formacji do uczestnictwa we mszy św. należy rozpocząć od uświadomienia dzieciom i młodzieży, że „liturgia jest «czynnością» całego Chrystusa”, czyli całego Kościoła (KKK 1136). Dlatego „liturgię celebryje cała wspólnota, Ciało Chrystusa zjednoczone ze swoją Głową” (KKK 1140)¹⁷ Tę wspólnotę tworzą wszyscy ochrzczeni na mocy uczestnictwa w kapłaństwie wspólnym całemu ludowi Bożemu. O tym kapłaństwie mówi KKK, że „jest kapłaństwem Chrystusa, jedyne Kapłana, w którym uczestniczą wszyscy członkowie” (1141). Z uczestnictwa w tym kapłaństwie wspólnym wszystkich ochrzczonych i bierzmowanych wynika prawo i obowiązek uczestnictwa w liturgii Kościoła. Z samej definicji terminu „uczestnictwo” wynika, że chodzi nie tylko o bycie razem, ale przede wszystkim o współdziałanie razem z innymi w tej samej akcji, czyli wnoszenie możliwie jak największego wkładu we wspólne przedsięwzięcie.

Przez uczestnictwo w liturgii mszalnej należy więc rozumieć świadome i harmonijne współdziałanie ze wszystkimi obecnymi w zgromadzeniu liturgicznym, któremu przewodniczy biskup lub prezbiter. Każdy uczestnik liturgii powinien wносить we wspólną celebrację własny wkład, stosownie do posiadanych możliwości i wyznaczonych mu zadań (por. KL 26; KKK 1142). *Katechizm* wyraźnie stwierdza: „ze względu na spełnianie funkcji kapłaństwa wspólnego wiernych istnieją także inne *szczególne postugi*, nie udzielane przez sakrament święceń. Ich znaczenie zostaje określone przez biskupów na podstawie tradycji liturgicznych i potrzeb duszpasterskich” (KKK 1143). Tego wszystkiego wymaga bowiem sama natura liturgii. Dlatego każdy z uczestników mszy św. powinien włączać się w celebrację liturgiczną. Następnie należy podkreślić, że „całe zgromadzenie jest „liturgiem”, każdy według swojej

unser Gottesdienst? Die bleibende Aufgabe der Liturgiereform. Hrsg. Von Th. Maas-Ewerd. Freiburg 1988 s. 38-62.

¹⁷ Zob. S. S z c z e p a n i e c. *Liturgię celebryje cała wspólnota* (1). „Liturgia Sacra” 2:1996 nr 1-2 s. 71-78; t e n ż e. *Liturgię celebryje cała wspólnota* (2). Tamże nr 3-4 s. 63-74.

funkcji, ale „w jedności Ducha”, który działa we wszystkich” (KKK 1144)¹⁸

Po utrwaleniu w umysłach i sercach katechizowanych wymienionych wyżej podstaw teologicznych uczestnictwa w liturgii mszy św. należy przejść do wyjaśnienia i ukazania właściwych treści poszczególnych elementów, składających się na obrzędy ofiary eucharystycznej oraz oczekiwanych przez Kościół form i sposobów udziału w liturgii słowa Bożego i w liturgii Eucharystii.

Ponieważ człowiek jest istotą cielesno-duchową, świadome i pełne uczestnictwo w liturgii mszalnej przejawia się także w formie zewnętrznych znaków, gestów i postaw oraz z aktów wewnętrznych, które powinny im towarzyszyć. Już bowiem encyklika *Mediator Dei* zwracała uwagę, że udział wiernych w liturgii jest czynny dopiero wtedy, gdy akty zewnętrzne złączone są z wewnętrznym, czyli duchowym uczestnictwem¹⁹. Jeśli do tego dołączy się także przyjęcie komunii św. wtedy można mówić o pełnym i sakramentalnym udziale we mszy św. Również według KL dopiero połączenie uczestnictwa zewnętrznego z wewnętrznymi postawami, które są z nimi związane, decyduje o właściwym, czyli pełnym uczestnictwie w liturgii²⁰. Same postawy zewnętrzne mogą być jedynie formą bez treści albo wyuczonym zachowaniem. Z kolei społeczna natura człowieka i wspólnotowy charakter liturgii wymagają jednakowych postaw i zachowań oraz współdziałania z innymi w tej samej akcji liturgicznej. Ten aspekt celebracji liturgicznych podkreśla także KKK: „Znaki i symbole zajmują ważne miejsce w życiu ludzkim. Człowiek, jako istota zarówno cielesna jak duchowa, wyraża i rozumie rzeczywistości duchowe za pośrednictwem znaków i symboli materialnych. Jako istota społeczna człowiek potrzebuje znaków i symboli, by kontaktować się z innymi za pośrednictwem języka, gestów i czynności. To samo odnosi się do jego relacji z Bogiem” (1146)²¹

¹⁸ Por. Cz. K r a k o w i a k. *Zgromadzenie liturgiczne jako podmiot celebracji*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 42:1989 s.168-178; P. K u l b a c k i. *Postługi liturgiczne w świadomości łódzkich licealistów*. „Liturgia Sacra” 3:1997 nr 1 s. 911-104.

¹⁹ P i u s XII. *Encyklika „Mediator Dei”* Kielce 1948 s. 61-71.

²⁰ Por. H. S o b e c z k o. *Postawy wewnętrzne w czynnym uczestnictwie wiernych we Mszy świętej*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 42:1989 s. 207-224; Z. W i t. *Duchowość eucharystyczna i postawy wewnętrzne w kulcie Eucharystii*. W: *Eucharystia. Misterium – Ofiara – Kult*. Red. J. Kopeć. Lublin 1997 s. 159-178.

²¹ Por. J. G r z e ś k o w i a k. *Znak – symbol – liturgia*. „Ateneum Kapłańskie” 1976 t. 87 s. 353-373.

Dyrektorium o Mszach z udziałem dzieci, mówiąc o wychowaniu dzieci do uczestnictwa w Eucharystii, zwraca także uwagę na kształtowanie w nich i nauczenie ich przeżywania stosownie do wieku i osiągniętego już rozwoju osobowego wartości ogólnoludzkich, takich jak „działanie we wspólnocie, powitanie, umiejętność słuchania, proszenie o przebaczenie i udzielanie go, wyrażanie wdzięczności, przeżywanie ze zrozumieniem czynności symbolicznych uczy przyjaźni, uroczystych obchodów”²² (DMD 9; por. *Ogólne Dyrektorium Katechetyczne* nr 25). *Dyrektorium* podkreśla jednocześnie, że „formacji liturgicznej i eucharystycznej nie należy oddzielać od pełnego wychowania humanistycznego i chrześcijańskiego; byłoby nawet szkodliwe, gdyby formacja liturgiczna była pozbawiona takiej podstawy” (nr 8). Należałoby w tym miejscu zapytać, czy niezadowolające wyniki katechezy nie są w dużym stopniu związane z brakiem wychowania w ogóle, w rodzinach i we współczesnej szkole.

Czynny i pobożny udział w Eucharystii zależy od tego, czy uczestnicy liturgii są świadomi, że ma ona charakter spotkania „dzieci Bożych z Ojcem w Chrystusie i Duchu Świętym”, które dokonuje się w formie dialogu przez czynności i słowa. „Słowo Boże oraz odpowiedź wiary powinny jednak towarzyszyć im i ożywiać je, by ziarno Królestwa wydało owoc na dobrej ziemi. Czynności liturgiczne oznaczają to, co wyraża słowo Boże: bezinteresowną inicjatywę Boga, a zarazem odpowiedź wiary Jego ludu” (KKK 1153).

*

Po przedstawieniu zasad warunkujących świadomy i czynny udział katechizowanych we mszy św. pożyteczne będzie odwołanie się do wyników badań przeprowadzonych wśród młodzieży, a dotyczących ich formacji eucharystycznej oraz oczekiwań odnośnie do liturgii mszalnej. Badania takie prowadzone są od lat przez Katedrę Liturgiki KUL pod kierunkiem ks. prof. Jerzego Kopicia i objęły młodzież szkół średnich wielu miast w różnych regionach Polski²³

²² Por. K r a k o w i a k. *Liturgia mszy św. z udziałem dzieci* s. 438-441.

²³ Por. Z. J a n i e c. *Formacja eucharystyczna młodzieży do czynnego udziału we Mszy św. w świetle wypowiedzi maturzystów miasta Przemyśla*. Lublin 1994; S t e n c e l, jw. s. 121-126; K u l b a c k i, jw. s. 45-48.

Badania te wykazują, że uczestnictwo młodzieży w niedzielnej mszy św. motywowane jest często potrzebą doświadczenia wspólnoty z Bogiem, poszukiwaniem bliskiego kontaktu z innymi we wspólnocie wiary. Na uwagę zasługuje zapotrzebowanie młodzieży na społeczno-wspólnotowy wymiar liturgii. Jest to ważne dla praktyki pastoralnej. Liturgię mszy św. tak należy przygotować i celebrować, aby stała się miejscem budowania wspólnoty, źródłem braterskiej miłości i ducha apostołskiego. Wymaga to wiele wysiłku ze strony duszpasterzy oraz włączenia w jej przygotowanie samej młodzieży, a nawet dzieci. Liturgia mszy św. z udziałem dzieci i młodzieży winna być starannie przemyślana, dostosowana do charakteru zgromadzenia oraz pociągać swoją prostotą i pięknem. Max Tuhrian ze wspólnoty z Taizé podkreśla, że w liturgii mszy św. młodzież zwraca głównie uwagę na jej piękno, prostotę i radosny charakter. Takie cechy będzie mieć jedynie liturgia dobrze i wspólnie przygotowana przez księdza i samą grupę młodzieżową. Nie do pomyślenia jest, aby we mszy św. z udziałem młodzieży nie powierzyć jej pełnienia funkcji nie związanych ze święczeniami. Dopiero wtedy jest to prawdziwa liturgia, która ponadto praktycznie ukazuje jej eklezjalny i wspólnotowy charakter.

Młodzież przywiązuje także duże znaczenie do zachowania pewnych zewnętrznych postaw, znaków i symboli we mszy św. Uaktywniają one uczestników Eucharystii i wzmacniają ich wspólnotę. Również ważnym elementem podkreślającym i budującym wspólnotę oraz nadającym uroczysty charakter celebracji jest śpiew. Pomaga on w duchowym przeżywaniu liturgii oraz integruje uczestników. Na znaczenie śpiewu i muzyki w liturgii zwraca również uwagę KKK:

Śpiew i muzyka spełniają swoją funkcję znaków tym wymowniej, „im ściślej zwiążą się z czynnością liturgiczną”, według trzech podstawowych kryteriów: pełne wyrazu piękno modlitwy, jednomyślne uczestniczenie zgromadzenia w przewidzianych momentach i uroczysty charakter celebracji. Uczestniczą one w ten sposób w tym, co stanowi cel słów i czynności liturgicznych, a którym jest chwała Boża i uświęcenie wiernych” (nr 1157).

Czynny udział katechizowanych w liturgii mszalnej przyczynią się również do formacji właściwych postaw moralnych i apostołskich²⁴, np. w czasie obrzędów wstępnych mszy św. postawa nawrócenia i poczucia braterstwa

²⁴ Por. F. G r e n i u k. *Sakramenty źródłem zobowiązań moralnych*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 34:1987 z. 3 s. 12-20.

z innymi; w czasie liturgii słowa kształtowanie dojrzałej wiary i właściwej hierarchii wartości; podczas modlitwy eucharystycznej postawy ofiarnej w łączności z Chrystusem; przyjęcie komunii św. jako najściślej jednoczące z Chrystusem i braćmi oraz dające siły duchowe do trwania w przyjaźni z Bogiem i ludźmi; obrzędy zakończenia – błogosławieństwo i rozesłanie – są wezwaniem do kontynuacji mszy św. w życiu codziennym i postawy apostołskiej w świecie.

Jeśli chcemy, aby udział katechizowanych we mszy św. był świadomy, czynny i pełny, każdą Eucharystię należy wspólnie z nimi najpierw dobrze przygotować, a następnie pięknie i pobożnie wspólnie celebrować. W parafiach, w których w ten sposób duszpasterze i katecheci przygotowują dzieci i młodzież do rozumienia liturgii, troszczą się o dobre przemyślenie i przygotowanie z uczestnikami każdej mszy św., a także o jej współcelebrowanie, można zauważyć znaki ożywienia uczestnictwa dzieci i młodzieży w niedzielnej Eucharystii.

THE PEOPLE UNDER CATECHIZATION AND THEIR FORMATION TO CONSCIOUS AND ACTIVE PARTICIPATION IN THE HOLY MASS

S u m m a r y

It is an important tasks of the catechists and pastors to form children and the youth who take part in catechization in such a way that they could consciously, actively and fully participate in the Liturgy of the Church, especially in Sunday masses. Accordingly, it is necessary to show them a close relationship between the contents of the Creed, principles of moral conduct and the Liturgy, especially the holy sacraments, among which the Eucharist is the source and climax of the whole Christian life. Therefore it is necessary to have a more profound liturgical formation for a conscious, active, outer and inner participation in the Eucharist. Such a formation should be carried out mainly during catechesis, but also in the family or through participation in the Liturgy. In the course of catechesis one should especially explain the significance and function of the signs, gestures, attitudes, symbols and verbal formulations which altogether make a special vocabulary of the Liturgy. It is by means of them that the dialogue with God is carried out, expressing the unity of all the members of a liturgical service. It is also through them that man sanctifies himself. In result of such a formation the catechized will first systematically take part in Sunday Holy Masses, will eagerly fulfil liturgical functions and will adopt appropriate moral and apostolic attitudes.